

הרב יואל פרידמן

הפתרון ל"בעיית השמיטה" במטעים

בשתי השמיטות האחרונות (תשמ"ז, תשנ"ד), אנו רואים שישנה הרחבה רבה של הניסיון לפתור את "בעיית השמיטה" בדרך שאינה מסתמכת על היתר המכירה. גם רבנים שאינם מתנגדים להיתר המכירה, מעדיפים למצוא קולות והיתרים רבים עבור החקלאים כדי שיוכלו לעשות את המלאכות הנצרכות ולשווק את סחורתם, ובלבד שלא להשתמש בהיתר המכירה.

השאלה המרכזית שאנו רוצים לשאול במוצאי שנת השבע: באיזו דרך לבחור? זו הדוגלת במכירת הקרקע לגוי עפ"י היתר המכירה או שמא זו המנסה למצוא פתרונות והיתרים אחרים?

על כך כתב מרן הרה"ג שאול ישראלי שליט"א ("בצאת השנה" עמ' כא-כב):

"בשמיטות האחרונות הולכת ומשתכללת גם צורה אחרת של שימוש בהיתרים... תוך שימוש באותן צורות זריעה שבהן אין איסור זריעה בשביעית, וכן תוך ניצול הספיקות הקיימים בהלכה עצמה, שלפי הנקוט בידנו ששביעית בזה"ז דרבנן, יש מקום להכריע הספק לקולא... ועוד כמה היתרים בגזימה וזיבול...

כל הצורות האלה יש להם נקודה אחת מכבידה, והיא: שהפרי הגדל דינו בהפקר ככל הפירות הקדושים בקדושת שביעית, בעוד שהמשתמשים בהיתרים אלה, כל מחשבתם לקחת את זה לשימוש עצמם. יש כאן הכרח איפוא להרחיב את הדין של שלוחי בי"ד הנזכר בתוספתא — גם על העיבודים, ולהשתמש בזה גם כלפי הבעלים עצמם, אעפ"י שיש כאן הערמה בולטת וכמעט ביטול של הפקר הפרי. למעשה, ברור שגם כאן הפרצה דחוקה ואף בזה אין לראות פתרון קבע.

המחמירים — וודאי שיש להם מקום לחששות גם בצורות היתר אלה, ואין צריך לומר שמבחינת הרעיונות העיקרים שהונחו במצות השמיטה, יש גם בדרך זו משום עקיפה של המצוה. לא נוכל לראות זאת אם כן אלא כדרך נוספת לשעת הדחק, והשוקל ישקול ויכריע, באיזו דרך של שימוש בהיתר, החששות יותר מעטים, והיא יותר מרווחת, מבחינת תפישת הרע במיעוטו".

לענ"ד, אחד המניעים העיקריים של הנוקטים דרך זו, הוא החיסרון הבולט שיש בהיתר המכירה, כאשר באמצעותו מרוקנים את השמיטה מכל תוכנה. החקלאים אינם צריכים להתמודד עם ההלכות הרבות שבשמיטה, ועולם כמנהגו נוהג. לעומת זאת, כאשר אין מכירה — החקלאי חייב להתמודד יום ויום ולבחון כל מלאכה שהוא רוצה לבצע. הפרי שהוא משווק שייך לאוצר בי"ד, ובעצם אינו בבעלותו. המתח

וההתמודדות הזו, בוודאי, הינם לברכה לחקלאים שעומדים בניסיונות הגדולים שיש להם.

כאשר אנו באים לבחון את שתי הגישות הנ"ל יש לבחון אותן משני היבטים. ההיבט הראשון במעלה הוא הבחינה ההלכתית: איזו דרך עומדת יותר במבחן הביקורת ההלכתית? ההיבט השני בחשיבותו הוא במישור ההתמודדות הרוחנית של החקלאים: האם ללא מכירה, אכן החקלאים נמנעים מלעשות מלאכות חקלאיות ומרגישים את קדושת האדמה? האם אכן הם מרגישים שהפירות הינם הפקר ושוייכים לכלל הציבור?

במישור ההלכתי, חשוב לציין שיש הבדל בסיסי בין היתר המכירה לבין ההיתרים האלטרנטיביים: השיקולים ההלכתיים שמרכיבים את היתר המכירה - דהיינו: ההכרעה ששביעית בזה"ז מדרבנן, דעת ס' התרומה שקדושת הארץ בטלה, דעת מרן ר' יוסף קארו שיש קניין לגוי להפקיע את קדושת הארץ בעת שהקרקע נמצאת בידיו - כל אלו מבוססים על סוגיות ברורות, ולא זו ממקומם אפילו כמלוא נימה (גם אם המציאות השתנתה ומצב הדחק אינו דומה כלל למצב בו היה נתון המשק בראשית שנות ההתיישבות). לעומת זאת, ללא היתר המכירה ישנם מרכיבים רבים שהם מחודשים לחלוטין, ובהעדר מקורות להסתמך עליהם - הרי הם כ"תורה שאין עמה בית אב". אעפ"כ, כדאי לעשות הבחנה בין שני סוגי מטעים: ישנם מטעים רבים, בהם אין צורך בטיפולים רבים כ"כ. חלק גדול מהמלאכות יכול להיעשות לפני השמיטה, והמלאכות שיש לעשותן בשמיטה עצמה אינן חמורות כ"כ. במטעים אלו כדאי לקיים את הגידול ללא היתר המכירה.

בכלל ענפים אלה - הסובטרופיים, כגון: אבוקדו והדרים, וכן תפוח ובננות. בענפים אלו כמעט ואין צורך בגיזומים, אין צורך בדילולים. כמובן שיש צורך לתת את הדעת על הבעיה החמורה של היצוא. לעומת זאת, ישנם ענפים שהמלאכות הנצרכות כדי לקבל פרי איכותי הן רבות. בענפים אלו, ללא גיזומים ודילולים - לא יתקבל פרי שראוי לשיווק. מאידך, הזמירה והגיזום הם מהמלאכות שקשה להתיר אותן בלא להסתמך על היתרים דחוקים. אם נרצה לפרט יותר, הרי שהבעיה המרכזית נוגעת להגדרת "אוקמי אילנא". שאלה זו, מהוה צומת ואבן בוחן לכל השיטה כולה. בדברי חז"ל מובאות מלאכות שונות - חלקן מותרות וחלקן אסורות. לכן, הפוסקים חיפשו הגדרה להיתר "לאוקמי", וכדוגמא נביא כמה סוגי הגדרות:

- א. לא הותרו מלאכות הנעשות בגוף האילן (פאה"ש סי' כ ס"ק יא).
- ב. לא הותרו מלאכות לשיקום אילן שכבר נפגע (ערוה"ש סי' יט סעי' ו).
- ג. לא הותרו מלאכות להצלה מנזק טבעי ורגיל (ספר השמיטה עמ' כג הע' 3).

והרי ברור לכל, שאם נקבל אחת מההגדרות שהובאו לעיל (וכן הגדרות נוספות שהוזכרו בפוסקים) - אי אפשר לקיים חקלאות מודרנית ללא הסתמכות על היתר

המכירה. על כרחינו אנו חייבים לאמץ הגדרה מקילה יותר, שאינה מגבילה את ה"אוקמי" כנ"ל.

מחלוקת נוספת קיימת בשאלה, אם חכמים התירו רק "אוקמי אילנא" או אף "אוקמי פירא", כשבעצם הפירות הם הפקר (עי' "שבת הארץ" פ"א ה"ה אות טז). אך גם המקילים ב"אוקמי פירא" — לא התירו אלא מלאכות להצלת פירות קיימים, כגון: ריטוס (עי' בהרחבה "התורה והמדינה" ט-י עמ' שמו-שנה).

החזו"א (סי' כא ס"ק יד), שהתיר "אוקמי פירא" גם בפירות שעוד לא גדלו — כתב שמותר לעשות מלאכות לטובת הפירות מפני שאילן ללא פירות לאו שמיה אילן. ואמנם שאלנו את הגר"נ קרליץ שליט"א, ואמר לנו שההגדרה לדעת החזו"א היא, שמותר לעשות רק מלאכות שבלעדיהן יתקבל פרי שאינו ראוי כלל לשיווק. אך הוא ציין מפורשות: כיוון שהפירות מיועדים לאוצר בי"ד, די בכך שיתקבלו פירות מסוג ד' וה', ואין הצדקה להתיר מלאכות לשם קבלת פירות סוג א'. כדוגמא, ניקח מטע אפרסק: חייבים לדלל, כי בלעדיו יתקבלו פירות קטנים מאד. פעולת הדילול גורמת באופן ברור להצמחת הפירות הנותרים. אעפ"כ היא נחשבת "אוקמי פירא", כי בלעדיה הפרי לא יהיה ראוי לשיווק. אך כיום השוק מפונק, ודורש אפרסקים סוג א', ואוצרות ביה"ד עומדים בתחרות מול השוק ומול פירות נכרים. לשם כך יש להתיר דילול הרבה יותר חזק ולהשאיר על עץ כ-500 פירות. האם גם זה ייחשב "אוקמי פירא"?

כדי לפתור את בעיית השמיטה בהיקף גדול — נזקקים להגדרה שאינה מוסכמת על רוב רובם של הפוסקים (עי' מדריך שמיטה לחקלאי פרק ב), ואף אינה כתובה בספרי החזו"א, אלא היא רק שמועה בשמו, שאומרת שכל מלאכה שבלעדה ייפסדו 1/6 מהפירות תחשב "אוקמי". אלא שאם היו מסתמכים על הגדרה זו בלבד — דיינו, אך לוקחים את ההגדרה הזו כבסיס, ועליה מוסיפים עוד ועוד קולות (שאינן מוסכמות בפוסקים), כגון בדין אינו מתכוון בשביעית, הגדרות מקילות במלאכת הזמירה והגיזום, ועוד...

הדבר הגיע לידי כך שקבלנו מכתב מרב אחד, בזו הלשון:

"... תרשה לי לבקש להפוך את כל משק המטעים להיות תחת שם "אוצר בית דין" של הרה"ר. הרי כל המלאכות בסוף התירו, והרי כל המכירה תהיה ברשותות. תעשו השתדלות ברשת לפקח על מחירים ועל אריזה מיוחדת, ומה בעצם נשאר? להחזים את החקלאי על טופס הפקר?..."

אם נציג את הדברים בצורה סכמתית תתקבל התמונה הבאה:

פעם...

"ולא יחתוך היבולת מן האילנות ולא יפרק העלין והבדים היבשים ולא יאבק את צמרתו באבק ולא יעשן תחתיו כדי שתמות התולעת. ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמה כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך.

ולא יסוך את הפגין ולא יקוב אותן ולא יכרוך את הנטיעות ולא יקטום אותן. ולא יפסג את האילנות וכן שאר כל עבודות האילן... (רמב"ם פ"א ה"ה).
 עקב איסורים אלה, ובנוסף לגזירת ספיחין — נוצר מצב בו הגיעו אבותינו לידי פת לחם (תוספתא אוהלות פ"ח, פתיחתא דאיכ"ר יז).

והיום... מתירים דישון, חיגור, גיזומים משלימים. מתירים להוריד עלים בבננות כדי שלא יגרמו לכתמים (אף שהבעיה היא רק שיוקית). כ"כ מתירים להוריד את הקוצים מהאתרוג כדי שיהיה מהודר. מתירים את הדילול שהוא באופן פשוט מלאכה לאברוי (שבנוסף יש בו לפעמים בעיה של הפסד פירות שביעית), מתירים לבצע האבקה בתמרים (אף שנאמר אין מרכיבים את הדקלים). מתירים לייצא ומתירים לסחור ועוד ועוד...

עד שאנו שואלים: אם הכל כל כך מותר, מדוע הכל כל כך אסור!!!

אמנם נכון, שקי"ל שבדרבנן הלך אחר המקל (רמב"ם הל' ממרים ספ"א). ואמנם נכון, שכל זמן שהקולות לא סתרי אהדי אפשר לסמוך עליהן (עי' תוס' ביצה יד ע"א ד"ה איכא), מלבד שלענ"ד יש מקרים שהקולות גם סותרות האחת את השניה. אך הבעיה המרכזית היא שכדי לפתור את הבעיות שהחקלאים מציבים, אוספים את כל הקולות של גדולי הפוסקים, באופן שאם היו שואלים כל אחד מהגדולים הנ"ל — לא ברור שהיה מסכים למכלול כולו, וזה מגיע למצב שבו לבסוף לא נשאר מהשמיטה ולא כלום.

ואחרון אחרון חביב, הוא דרך השיווק של פירות שיש בהם קדושת שביעית ע"י אוצר בי"ד, שמקורו בתוספתא (שביעית פ"ח ה"א-ה"ד):

"בראשונה היו שלוחי בי"ד מחזרין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות, והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר. הגיע זמן תאנים, שלוחי בי"ד שוכרין פועלים ועודדים אותן..."

הפירות הם הפקר, ואוצר בי"ד נועד להביא את פירות ההפקר אל הצבור שהוא בעצם הבעלים האמיתיים של הפירות. מלבד שהרמב"ם עצמו כלל לא הביא את הדין הזה, לא מצויין בתוספתא שהחקלאים עצמם הופכים להיות שלוחי בי"ד שבוודאי יש בזה הערמה גלויה. גם לא מצויין שמישהו קיבל כסף עבור פירות ההפקר הנ"ל. כל ההצדקה לקבל כסף עבור פירות ההפקר, הוא רק מחמת שאף אחד לא מחוייב להביא אותם עד לבית הלקוח. החקלאי גם אינו חייב להעמיד לרשות ביה"ד את הכלים שלו וכדו'. לכן התחשיב וקביעת מחיר הפרי חייב להיות בנוי על ההוצאות הצדדיות של החקלאי ושל השיווק, ולא של הפרי עצמו. כל סטייה מגישה עקרונית זו בעצם הופך את הכלי הזה שנקרא אוצר בי"ד להיות מסחר רגיל. ואף אחד הרי לא מתיר לבי"ד להיות סוחר שביעית!!

השנה (תשנ"ד), שלא כבשנים קודמות — כמויות הפרי היו קטנות ולא הצליחו להחזיר לחקלאי את ההוצאות. לכן הייתה גישה, שהמחיר לצרכן ייקבע לפי 15%

או 20% פחות ממחיר השוק. הטענה הייתה, שאם המחיר נמוך – אין זה מסחר רגיל.

על כך אני תמה! מניין שתפקיד ביה"ד הוא לספק פירות בזול לצבור שומרי השביעית? הרי פירות בזול אפשר להשיג בעיקרון בחנויות יחודיות כמו "כל זול" ו"היפר זול"! וכי בגלל ההוזלה – מופקע שם מסחר מהשיווק הזה?! שיטת התחשיב של התשלום בקבלת הפרי חייבת להיות מנותקת לגמרי מההיצע והביקוש, כי בלעדי זה מתרוקנת מהותו של אוצר בי"ד!

ממקרים רבים בהם נתקלנו, הגענו למסקנה שהניסיון להציב בפני החקלאים פתרון שאינו מסתמך על היתר המכירה – גם אינו משאיר לחקלאי את אותה התרוממות רוח, שהיא נחלת "גיבורי כח עושי דברו". במישור המלאכות, כמעט כל המלאכות הותרו. במישור של אוצר בי"ד, החקלאי שעשה את כל המלאכות שהתירו לו אינו מרגיש שהפירות הם הפקר ושייכות לביה"ד שהוא נציג הציבור. כדוגמא נביא שני סיפורים:

- א. בית דין מסוים סיכם עם החקלאים על התמורה שמגיע להם. אך כאשר התברר שמחירי השוק גבוהים, דרשו החקלאים תוספת, וקבלו.
- ב. חקלאי בעל פרדס חתם הסכם עם אוצר בי"ד, וזה התקשה לשווק את פירותיו. החקלאי ביקש עזרה לשווק את פירותיו דרך בי"ד חלופי.

שני המקרים האלה מוכיחים, שאף שחותמים עם אוצר בי"ד, החקלאים מרגישים בעלים על פירותיהם, ממילא יש בחתימה משום "הערמה" גלויה, וספק גדול הוא אם החקלאים מפקירים את פירותיהם כדין.

המסקנה שלי מכל האמור, שבתחום המלאכות אפשר לבחור בשיטה האלטרנטיבית רק במטעים שהטיפול בהם הוא שולי והמלאכות הנצרכות אינן חמורות. ובתחום השיווק, נראה שאוצר בי"ד יכול להוות פתרון סביר רק כל עוד מדובר בהיקף קטן, שמאפשר שליטה טובה על כל העוסקים שלא יתפתו לעשות סחורה של ממש. בצורה זו ייקל לעשות תחשיבים אמיתיים של ההוצאות ולקבוע את המחיר עפ"י ההוצאות הצדדיות שאינן קשורות למחיר הפרי בעצמו שהוא הפקר.

במטעים האחרים, עדיף להשתמש בהיתר המכירה, ואת המלאכות ושיווק הפירות לעשות כאילו אין היתר מכירה, כהצעתו של מרן הגר"ש ישראלי שליט"א (זצ"ל) בסיכום השמיטה הקודמת. אמנם הניסיון שהחקלאים יצטרכו לעמוד בפניו, הוא לאין ערוך גדול יותר. אולם שתי השמיטות האחרונות הוכיחו שישנם חקלאים רבים שיש להם מסירות נפש כזו שיוכלו לעמוד גם בנסיון הזה.

יותר מכל אנו מקוים, שעד השמיטה הבאה, כל עם ישראל יתקבץ בארצו, בית המקדש ייבנה, ואז נקיים את השמיטה כהלכתה באמת.

הרב זאב וייטמן

הפתרון לבעיית השמיטה במטעים (תגובה)

במאמרו (לעיל) דן הרב יואל פרידמן (להלן הרי"פ) בשאלה החשובה: מה עדיף במטעים? היתר מכירה או אוצר בית דין? דנתי בשאלה זו בהרחבה בספרי "לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל". ושם נימקתי בפרוטרוט מדוע אין להסכים עם הגישה שמציג הרי"פ בדבריו, ושעלינו לעודד ולחזק את קיום מצוות השמיטה במסגרת אוצר בי"ד, ולא לסגת חזרה אחורנית להסתמכות על היתר המכירה כהצעת הרי"פ. במסגרת זו, אסתפק רק בתגובה קצרה ובראשי פרקים:

אם אמנם האלטרנטיבה להיתר המכירה הינה — כפי שמניח הכותב — אוצר בי"ד פיקטיווי שמגמתו לתת גושפנקה לעיבוד המטעים ולמסחר בפירות באופן רגיל - ניתן להבין את עמדתו ולהסכים עמה, אך כיוון שלענ"ד ניתן לבנות מערכת אוצר בי"ד אמיתית גם בהיקפים רחבים — הרי שאין ספק שעלינו לעודד את בעלי המטעים לבחור בדרך של קיום מצוות השמיטה באמצעות אוצר בי"ד, ולא להפקיעה בדרך של היתר המכירה.

הצבת שתי האלטרנטיבות, באופן בו עושה זאת הרי"פ, של היתר מכירה מול היתרים אחרים — מחטיאה את האמת, כיוון שהיחס הנכון בין שתי הדרכים הוא כאמור לעיל, שדרך אחת מפקיעה את חובת המצווה מעיקרא, וזולתה — מציעה דרכים לקיימה.

אין זה נכון כלל מה שמביא הרי"פ שאת כל המלאכות התירו וש"לא נשאר מהשמיטה כלום". החקלאים הרבים עימם היינו בקשר בשנת השמיטה, וב"ה מדובר בחקלאים מעשרות יישובים — יעידו כולם שהם חשו היטב היטב את שנת השמיטה, מחודש-חודשיים לפני תחילת השמיטה, כאשר עסקו בגיזומים או בדישונים לקראת השנה השביעית, ולאורך כל מהלך עבודות החורף — שנעשו כולם רק לאחר התייעצות עם רבניהם ועל פי הנחיות הלכתיות שקיבלו. ואם היו בודדים שחרגו, הרי לא על פיהם שופטים את הכלל, ולא על פיהם בונים ומתכננים את השמיטות הבאות, ובוודאי שלא בגללם מקבלים החלטות הרסניות לשמיטות הבאות.

אין ספק שצריך ואפשר לבנות את מערכת אוצר ביה"ד באופן שהחקלאים ירגישו ויחוו כשכירים ולא כבעלי הפירות, ועיקר עבודתו היומיומית של ביה"ד צריכה להיות מוקדשת למטרה מרכזית זו, כשהצלחתו או כישלונו של ביה"ד נבחנים ונמדדים בנקודה זו. מהי הדרך המומלצת להגיע ליעד נכסף זה? בכך עסקתי בהרחבה בספרי "לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל", ואכמ"ל.

עד כאן באופן כללי, ועתה אתייחס למספר פרטים במאמרו של הרי"פ:

א. הנושא של הרחבת רעיון אוצר בי"ד על העיבודים והשימוש בו כלפי הבעלים - איננו "הערמה", ואיננו דוחק כלל כפי שהסברתי בהרחבה בספרי "לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל" (פרק י"א סעיפים 2-3 ובהערות 3, 5 ו-6 שם). דווקא כיוון שהפירות יהיו הפקר ובעה"ב איננו יכול לסחור בהם, הרי פשוט שאת העיבודים המותרים צריך לעשות בי"ד כנציג הציבור ולמענו, וממילא פשוט, שהוא יכול לגבות את הוצאותיו שלו מהציבור. אין כאן הרחבה של "אוצר בי"ד" אלא הרחבה בעבודות ביה"ד הנחוצות כדי שיהיו לו פירות על מנת לחלק במסגרת אוצר ביה"ד.

ב. השימוש של רעיון אוצר ביה"ד כלפי הבעלים דווקא — הינו לכתחילה משלוש סיבות:

1. זו האלטרנטיבה הזולה ביותר לביה"ד וממילא היא האלטרנטיבה העדיפה מבחינת הציבור.
2. יש בכך סיוע לשובתי שביעית שמפקירים את שדותיהם ובלקחיתם לעבודה כשלוחי בי"ד יש משום תמיכה בשומרי שמיטה.
3. בעלי השדות אינם חייבים להסכים ולתת לביה"ד להיכנס ולבצע את העבודות הנחוצות בשדותיהם המופקרות, ולכן הם יכולים להתנות זאת בלקיחתם לעבודה זו כשכירים. ואם ביה"ד מעונין לדאוג לכך שלציבור יהיו פירות — הרי אין כל פסול בהעסקת בעלי המטעים כשכירים.

ג. הקביעה שקובע הרי"פ במאמרו שיש הבדל בסיסי בין היתר המכירה לבין ההיתרים האלטרנטיביים בכך שהיתר המכירה מבוסס על סוגיות ברורות ואילו ההיתרים האחרים מחודשים לחלוטין והינם "תורה שאין עמה בית אב" — הינה קביעה שרירותית. וכמובן ניתן לטעון את ההיפך הגמור, שאוצר ביה"ד מבוסס על סוגיות ברורות בע"ז של "לאוקמי אילנא" ובמו"ק של היתר מלאכות דרבנן משום "פסידא" ועל תוספתא מפורשת המובאת גם ברמב"ן, בשעה שהיתר המכירה הינו חידוש הלכתי שאין לו כל תקדים וכל בית אב בבבלי, בירושלמי ובדברי הראשונים. ובדרך אגב גם אם היתר זה מבוסס הלכתית — הרי שיישומו המעשי בדרך של מכירה כללית — רחוק מלהיות פשוט. ובמקרים בהם אין ברירה אלא להסתמך על היתר המכירה היינו צועדים צעד משמעותי קדימה לו היינו "מפריטים" את המכירה הכללית ועורכים מכירה פרטית בכל מקרה צורך ודחק באופן נפרד ומבטיחים בכך יותר דעת קונה ומקנה. וראה מה שהרחבתי בעניין בספרי (פרק א' ובעיקר בסעיף 8 שם עמ' 48).

ד. הרי"פ צודק בטענתו שהגדרת "לאוקמי אילנא" אינה עולה בקנה אחד עם המלאכות הנעשות במטעים כיום, אך יש בדבריו התעלמות מוחלטת מסוגיא ארוכה ומפורטת בריש מו"ק — סוגיית "במקום פסידא לא גזרו חכמים", שהיא הסוגיא

העיקרית המשמשת בסיס להיתר המלאכות בימינו, והיא המקור לדבריו של החזו"א בעניין שיעור הנזק הנחשב להפסד.

על היחס בין היתר "פסידא" ובין היתר "לאוקמי" ועל גבולות היתרים אלו - הרחבתי בספרי ("לקראת שמיטה ממלכתית במדינת ישראל", פרק ב'), והמעייין שם ופרקים שלאחריו יראה שכלל וכלל לא מדובר בהיתרים סיטונאיים ללא גבולות, והתמונה האמיתית שצריכה להדריך את ביה"ד שונה לחלוטין מזו המצויירת במאמרו של הרי"פ.

בעניין שיעור שישיית שנאמר בשם החזו"א הרחבתי שם (בהערה 11). ולענ"ד, אע"פ שהגדרת "פסידא" נתונה בכל מקום לשיקול דעתם של חכמים, ומצאנו שגם פסידות קטנות הרבה יותר קטנות הוגדרו כפסידא ע"י חכמים ומורי הוראה, בכל אופן שמועה זו סותרת דברים כתובים של החזו"א, ולכן א"א להשתמש בקריטריון זה לגבי כל מלאכה. עיי"ש.

ה. הרי"פ קובע ששיטת התחשיב של התשלום בקבלת הפרי חייבת להיות מנותקת לגמרי מההיצע והביקוש כי בלא זה מתרוקנת מהותו של אוצר ב"ד. ולענ"ד, יש כאן ערוב פרשיות — ויש חילוק והבחנה בין התחשיב ובין התשלום בעת קבלת הפרי, וכדהלן:

התחשיב שעל פיו משלמים לחקלאי בוודאי שצריך להיות מנותק מהיצע וביקוש, כיוון שהוא שכיר ושכרו ישולם בהתאם למה שנקבע מראש. אם כי גם כאן, א"א לשלול לחלוטין בי"ד שיעשה מראש הסכם קבלני עם שכיריו שהם יקבלו, למשל, 90% מהתשלום שהיו מקבלים במסחר רגיל, אם על פי הערכתו תשלום זה הינו תמורה הולמת לפועליו עבור עבודתם, או אם הוא חושש שאין הוא מסוגל לסכום קבוע מראש. וראה מה שהרחבתי בעניין זה בספרי ("לקראת שמיטה ממלכתית", פרק י"א סעיף 6 ובהערה 12 שם). ובתי דין רבים נוהגים כך לגבי שכירים אחרים העוסקים בקטע של חלוקת הפירות עבורם כאשר נקבע עוסקים בחלוקת הפירות יקבלו, למשל, 10% מהתמורה עבור הפרי כשכר חלף עבודתם, וזאת מבלי לערוך חישוב מדויק של הוצאותיהם. וכפי שמקובל בשוק החופשי לגבי עובדים בשיווק ובמכירת פירות, שהם מקבלים אחוז מסוים מהסכום שגבו עבור הפירות. לעומת זאת, כאשר דנים בדרך הגביה מהציבור, זו בהחלט יכולה להיות קשורה למחירי השוק הנקבעים על פי היצע וביקוש, כיוון שבדרך אחרת לא יצליח ביה"ד לגבות את הוצאותיו והוא גם עלול לגרום למסחר אסור בפירות. ועל כל הנ"ל הרחבתי בספרי (בפרק י"א סעיף 7).

ו. הקביעה של הרי"פ שהתחשיב וקביעת המחיר חייבים להיות בנויים אך ורק על ההוצאות הצדדיות של החקלאי ושל השיווק ושכל סטייה מגישה זו הופכת את ביה"ד להיות סוחרי שביעית - גם היא מוטעית, ומתבססת על ההנחה שביה"ד מאשר לחקלאי לגבות את הוצאותיו שלו. ולא כך הוא. ביה"ד מקבל על עצמו

התחייבויות כדי לספק פירות לציבור והוא רשאי לגבות את הוצאותיו שלו (של ביה"ד). וכל הוצאה שהייתה לביה"ד בטיפול בפירות וכל ההתחייבויות שלו לקבלניו ולפועליו כדי לספק פירות לציבור צריכה להיות מכובדת, וכדי שביה"ד יוכל לעמוד בהתחייבויותיו אלו – הוא רשאי לגבות את הסכומים הנחוצים לו לשם כך מהציבור.

ז. הסיפור של בי"ד שסיכם על תמורה מסוימת וכשהתברר שמחירי השוק גבוהים דרשו החקלאים תוספת וקיבלו – "מבוסס על סיפור אמיתי", אך בצורה שהוא הובא ע"י הרי"פ יש משום עיוות ועוול גם לביה"ד גם לחקלאים. הבעיה שם הייתה שלא היה סיכום ברור, והתוספת ניתנה רק לאחר דיון ארוך ונוקב בביה"ד שהשתכנע שהסכום שנקבע מראש אינו מכסה את הוצאות החקלאים. עדכון הסכמים הינו דבר מקובל בין עובדים למעבידים לכן אין בסיפור כדי להעיד על כך שאוצר ביה"ד פעל ח"ו כפיקציה. פירוט נוסף בעניין זה הבאתי במאמר לסיכום אוצר ביה"ד של תנובה, שיתפרסם בעז"ה בספר לזכרו של הרב יחזקאל דאום זצ"ל.

ח. הצעת הרי"פ לחתום על היתר מכירה וגם לעשות אוצר בית דין – איננה מעשית, והיא תביא לכך שינהגו במטעים ובשיווק הפירות כרגיל בכל שנה, וראה מה שכתבתי על כך במבוא לספרי (הערה 4).

גם המסקנה, שאוצר בי"ד יכול להיות סביר רק כל עוד מדובר בהיקף קטן – נסותרת מסיפור ההצלחה של אוצר בי"ד לכרמי יין שחילק מיליוני בקבוקי יין ומיץ ענבים בכל רחבי הארץ במחירי עלות בלבד. ואע"פ שבפירות הדבר קשה ומסובך הרבה יותר ויש הרבה מה לשפר ולתקן – הכיוון צריך להיות במעלה הדרך המובילה אל הר בית ה' ולא במדרון היורד והמתרחק ממנו.